

Ketterä elintarviketeollisuus ruokahuollon turvaajana – kotimaisuus suosiossa

Koronapandemia on vauhdittanut elintarvikealan liiketoimintaympäristön muutoksia, ja heikentänyt toimialan ennustettavuutta. Koronan leviämisen hidastamiseksi tehdyillä rajoituksilla ja suosituksilla on monia negatiivisia taloudellisia vaikutuksia elintarviketeollisuuteen ja sen asiakaskuntaan. Pandemia on kuitenkin nostanut kotimaisuuden arvostusta sekä ymmärrystä ruokajärjestelmämme ja arvoketjuysteistyön tarpeellisuudesta. Lisäksi se on rohkaisut kehittämään uusia tapoja palvella asiakkaita ja kiihdyttänyt digitaalisuutta sekä verkkokaupan kasvua.

Ruokaturva ja omavaraisuus korostuvat kriisitilanteissa. Elintarviketeollisuus on ollut ketterä sopeuttaessaan toimintoja äkillisesti muuttuneessa toimintaympäristössä, sillä poikkeuksellinen aika on vaikuttanut merkittävästi kotimaiseen ja kansainvälisiin markkina-alueisiin sekä liiketoimintoihin. Mitä kauemmin poikkeustilanne jatkuu, sitä suuremmat vaikutukset sillä on.

Koronaviruksen vaikutukset vaihtelevat yrityksittäin

Koronapandemia kohtelee monimuotoista elintarvikealaamme eri tavoin. Aluksi se aiheutti vähittäiskauppaan kysyntäpiikin. Elintarvikkeiden kysyntä ohjautui koulu- ja työpaikkaruokailuista sekä ravintoloista vähittäiskauppoihin, ja ruoan Foodservice -myynti hiljeni. Tämä vaikutti lukuisien tuotteiden kysyntään lisäten peruselintarvikkeiden, säilyvien tuotteiden, pakasteiden sekä arkiruoan kysyntää ja vähentäen valikoimia sekä lisäarvotuotteiden myyntiä. Toisaalta on ollut nähtävissä, että luomutuotteiden kysyntä on lisääntynyt pandemian aikana. Hyvinvointi on vahva megatrendi, ja kuluttajat tekevät aiempaa valveutuneempia valintoja.

Elintarviketeollisuudelle erilaiset ammattikeittiöt ovat merkittävä asiakasryhmä, ja alan ahdinko heijastuu koko ruokasektoriin. Voimakkaasti koronapandemia on puraissut elintarvikeyrityksiä, jotka toimivat pääsääntöisesti Foodservice -sektorilla. Rajoitukset ovat leikanneet esimerkiksi alkoholituotteiden myynnistä merkittävän siivun. Erilaisten panimotuotteiden myynti on ollut laskusuuntainen kuluvana vuonna ravintolasektorin sulkeutumisen ja matkustajatuonnin katkeamisen takia.

Elintarvikeyritysten monista sopeuttamistoimista ja julkisen sektorin tukitoimista huolimatta elintarvikealan yritykset eivät välty negatiivisilta vaikutuksilta ja konkursseilta. Elintarviketeollisuusliiton¹ hahmottamissa tekemän kyselyn mukaan alan yritysten tuotanto toimii lähes normaalisti. Huolta kuitenkin aiheuttivat kysynnän äkilliset muutokset ja henkilökunnan hyvinvoinnin turvaaminen. Kyselyssä noin 40 % vastanneista yrityksistä ilmoitti sopeuttavansa toimintaa lomautuksilla ja irtisanomisilla oli tehty 10 %:ssa vastanneista yrityksistä.

¹ Elintarviketeollisuusliitto. Osoitteessa: www.etl.fi. Viitattu 1.6.2020

Toimintaedellytysten tukemista²

Yritystoiminnan pelastustalkoissa ovat monet toimijat mukana mahdollisuuksiensa mukaan. Rahallista tukea valtion kassasta ohjaavat lait ja säädökset. Maatilakäytäntöiden ja maataloustuotteita jalostavien mikroyritysten, kalatalouden yritysten ja alkutuotannon väliaikaisen tuen haku avautui 18.5.2020, ja ensimmäisiä rahoituspäätöksiä on tehty alueellisissa ELY-keskuksissa. Lisäksi Business Finland ja ELY-keskus myöntävät yrityksille kehittämisavustusta koronaepidemian haittojen vähentämiseksi. Kesäkuun alkuun mennessä on tullut yhteensä 840 hakemusta elintarvikkeita ja juomia valmistavilta yrityksiltä (TOL 10 ja 11) ja rahoitusta on haettu yli 39 miljoonaa euroa.

Business Finlandin koronarahoitusta on tähän mennessä suuntautunut lähes 7,1 miljoonaa euroa elintarviketeollisuuteen (TOL 10 ja 11), ja myönteisen rahoituspäätöksen on saanut 220 elintarvikkeita ja juomia valmistavaa yritystä. Noin kaksi kolmasosaa hakemuksista on käsitelty. ELY-keskuksista kehittämisavustusta on myönnetty 143 elintarvikkeita ja juomia valmistavalle yritykselle (TOL 10 ja 11), yhteensä yli 1,6 miljoonaa euroa. Noin puolet alan hakemuksista on ELY-keskuksissa ratkaistu. Lisäksi kunnat myöntävät yksinyrittäjille tukea. Työ- ja elinkeinoministeriö kokoaa kahden viikon välein tilannekatsauksen, joka sisältää seurantatietoa yrityksistä, työmarkkinoista, TEM:n hallinnon palvelukyvyistä ja toimintaympäristön muutoksista.³

Suomalaista ruokaa, kotimaista työtä ja kausityövoimaa maa- ja puutarhatiloilla

Lomautettujen määrä elintarvikealan työntekijöissä näyttäisi olevan vähenemässä kesää kohti mentäessä. TEM työvälitystilaston⁴ mukaan lihanleikkaajia, leipureita, meijeristejä oli 25.5.2020 lomautettuna 912 ja elintarvikealan prosessityöntekijöitä 576, kun noin kuukautta aiemmin määrä oli yli 1600 henkeä. Suomessa on yli 2000 elintarviketeollisuuden toimipaikkaa, ja niissä työskentelee noin 38 000 henkilöä erilaisissa työtehtävissä. Elintarviketeollisuutemme on pienyritysvaltainen, sillä alan yrityksistä noin 60 % työllistää 1 - 5 henkeä. Vakituisten työpaikkojen lisäksi yritykset työllistävät merkittävän määrän ihmisiä eri sesonkien aikana.

Maa- ja puutarhatilojen kausityövoiman saatavuutta on pyritty helpottamaan.⁵ EU:n ulkopuolelta on sallittu kaikkiaan 9000 kausityöntekijän maahantulo maa- ja puutarhatilojen sadonkorjuutarpeisiin. Lisäksi on pyritty edistämään kotimaisen kausityövoiman hyödyntämistä maa-, puutarha- ja metsätalouden kausitöissä.

Elintarvikesektori on matalan marginaalien alaa, jolloin esimerkiksi lisäarvotuotteiden myynnin väheneminen huonontaa tulosta ja mahdollisuutta toimintojen uudistamiseen. Lisäksi erilaiset sopeuttamistoimet, kapasiteetin muutokset, ylityöt, työturvallisuuden varmistaminen, hävikki ja lisääntyneet hygieniavaatimukset ovat nostaneet kustannuksia. Myös asiakaskunnan ennakoimattomat taloudelliset haasteet ja luottotappiot sekä kulutusmuutokset vaikuttavat myynnin rakenteeseen ja siten kannattavuuteen.

Pienten elintarvikeyritysten kriisinsietokyky on suuria yrityksiä heikompi. Esimerkiksi yrittäjävetoiset leipomot ovat olleet vaikeuksissa, kun kahvila- ja konditoriat toiminta on ollut lähes seisahduksissa. Myös päivittäistavarakauppaan tuoreleipomotuotteita toimittavat yritykset ovat todenneet myyntinsä laskeneen. Poikkeuksellinen aika on saanut myös monet kotitaloudet leipomaan.

² Työ- ja elinkeinoministeriö. Toimintaohjeita yrityksille koronavirustilanteessa. Osoitteessa: <https://tem.fi/koronavirus/toimintaohjeita-yrityksille>. Viitattu 1.6.2020

³ Työ- ja elinkeinoministeriö. Tilannetietoa koronakriisin vaikutuksista. Osoitteessa: <https://tem.fi/tilannetietoa-koronakriisin-vaikutuksista>. Viitattu 1.6.2020

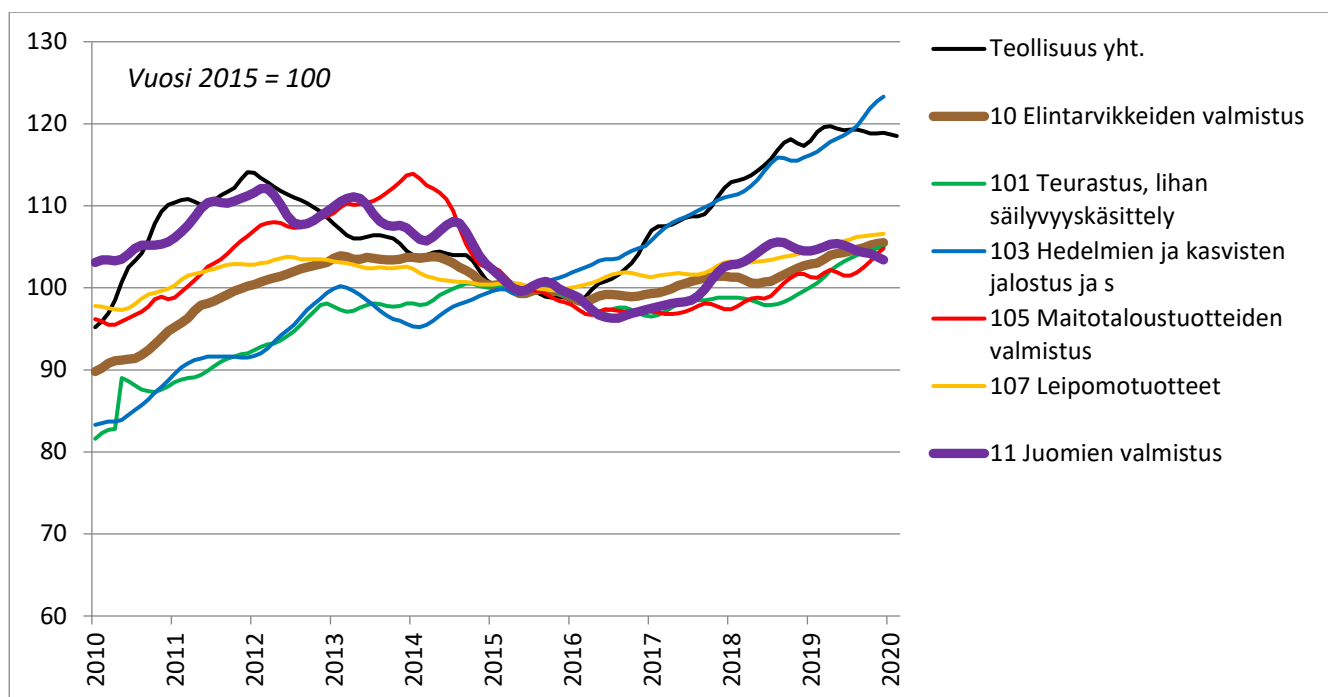
⁴ Työ- ja elinkeinoministeriö. Koronaviruksen vaikutukset työllisyystilanteeseen. Osoitteessa: <https://tem.fi/koronaviruksen-vaikutukset-tyollisyystilanteeseen>. Viitattu 1.6.2020

⁵ Maa- ja metsätalousministeriö. EU:n ulkopuolisten kausityöntekijöiden enimmäismäärä kasvaa 4500:lla. Osoitteessa: https://mmm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-paatti-sadonkorjuuajan-kausityovoimasta-eu-n-ulkopuolisten-kausityontekijoiden-enimmaismaaraa-kasvaa-4500-lla#1bc58ca7. Viitattu 1.6.2020

Hyvä ruokavuosi 2019

Välttämättömyystuotteita valmistavaa elintarviketeollisuutta pidetään suhdannevakaana toimialana. Vaikka monilla teollisuuden sektoreilla suhdannekuva oli heikkenemässä jo ennen koronapandemiaa, elintarvikesektorin tilanne oli suhteellisen myönteinen, kuten kuvasta ilmenee. Alan liikevaihdot kehittyivät maltillisesti, ja ruokavienti kasvoi ennätysvauhdilla. Elintarviketeollisuuden tälle vuodelle suunniteltujen investointien arvo EK:n investointiedustelun⁶ mukaan oli noin 490 miljoonaa euroa, kun viime vuonna investointien arvo oli noin 370 miljoonaa euroa.

Kuva 1: Liikevaihdon indeksikehitystä elintarvikkeiden ja juomien valmistuksessa sekä eräissä alatoimialoilla vuosina 2010 – joulukuu 2019.

Lähde: Tilastokeskus, Asiakaskohtainen suhdannepalvelu.

Ennätyksellinen vientivuosi⁷

Viennissä vuosi 2019 oli ennätyksellinen, sillä elintarvikkeita vietiin Suomesta 1,75 miljardilla eurolla, jossa kasvua oli 13 %. Lisäksi elintarvikkeiden ulkomaankaupan kauppataseen heikkeneminen pysähtyi ensi kertaa vuosiin. Vaikka euroissa mitaten elintarvikkeiden tuonti suureni, sen kasvuvauhti taittui viime vuonna. Elintarvikkeita tuotiin Suomeen 4,7 miljardilla eurolla, kun arvo oli vuotta aiemmin 4,6 miljardia euroa. Vienti kehittyi alkuvuodesta 2020 suotuisasti. Tammi-maaliskuussa ruokavienti oli 443,9 miljoonaa euroa ja kasvua vuotta aiempaan 3,7 %.

⁶ Elinkeinoelämän keskusliitto. Investointiedustelu Tammikuu 2020. Osoitteessa: (<https://ek.fi/wp-content/uploads/Investointiedustelusyksy-2019.pdf>). Viitattu 1.6.2020

⁷ Elintarviketeollisuusliitto. Tilastoja elintarvikkeiden viennistä ja tuonnista. Osoitteessa: <https://www.etl.fi/etl-tilastopalvelu.html>. Viitattu 1.6.2020

Vientituotteiden jalostusarvon nostolla voidaan supistaa kauppataseen alijäämäisyyttä. Arvopohjaiset ja vastuulliset valinnat korostuvat yhä enemmän ruoka-alalla, ja mahdollistavat uutta arvonluontia sekä erottumista myös kansainvälisillä markkinoilla. Vaikka valtaosa, 64 %, elintarvikeviennistä suuntautui EU:n sisämarkkinoille, on muiden maiden merkitys kasvussa. Viisi suurinta kohdemaata olivat Ruotsi, Viro, Saksa, Venäjä ja Kiina. Elintarvikevienti koostuu monista eri tuotteista, vaikka maitotaloustuotteiden osuus on lähes neljännes. Muut suurimmat tuoteryhmät viennissä olivat alkoholi- ja virvoitusjuomat, tuore ja jalostettu kala sekä liha.

Toiveikkuutta ja kaivattua markkinatietoa tuoteryhmien myynnistä

Huhtikuussa julkaistun EK:n barometrin⁸ mukaan elintarviketeollisuuden suhdannetilanne ei näytä yhtä synkältä kuin muussa teollisuudessa tai elinkeinoelämässä keskimäärin, vaikka suhdanteet ovat heikentyneet alkuvuodesta. Elintarviketeollisuuden suhdanneodotukset lähikuukausille ovat varovaisen toiveikkaat. Tosin viennin tilauskanta on barometrin mukaan heikentynyt alkuvuonna. Uusien asiakkaiden hankinta ja uutuusien lanseeraus kohdemarkkinoilla on koronatilanteessa hankalaa.

Koronapandemian aiheuttamat pitkäkestoisemmat vaikutukset ruokasektoriin aiheutuvat talouden supistumisesta. Lomautukset ja kasvava työttömyys heikentävät kuluttajien ostovoimaa. Lisäarvotuotteiden kysynnän laskiessa ruokajärjestelmään tulee vähemmän tulovirtaa, mikä heikentää alan kannattavuutta. Ostovoiman supistuminen vähentää myös ravintoloissa ruokailua. Kuluttajien luottamuksen ja ostovoiman vahvistaminen on nyt tärkeää.

Päivittäistavarakauppa ry on alkanut neljännesvuosittain julkaista verkkosivuillaan uutta tilastoa⁹ päivittäistavaroiden myynnin arvon rakenteesta ja muutoksista. Pitkään toivottu tilasto kuvaa liikevaihdon kertymistä tuoteryhmittäin ja sisältää kuluttajahintaindeksistä saatavat tiedot tuoteryhmien hintojen muutoksista.

Tuoreen julkistuksen¹⁰ mukaan tammi-maaliskuussa 75 % päivittäistavarakaupan myynnin arvosta kertyi elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien myynnistä. Alkoholijuomat ja tupakka kattoivat myynnistä 15 % ja loput 10 % kertyivät muista päivittäistavaroista, kuten kosmetiikasta, hygieniatuotteista, siivous- ja puhdistustuotteista sekä lemmikkieläintuotteista. Elintarvikkeiden osuus päivittäistavaramyynnistä oli 67 %. Maaliskuun myynneissä näkyi koronapandemian aiheuttamaa hamstrausta.

Ruokavarmuus yhteiskunnan toimivuuden peruspilareita

Suomessa on tehty pitkäjänteistä työtä ruokajärjestelmän varautumisessa häiriötilanteisiin. Elintarvikehuoltomme nojaa kotimaiseen alkutuotantoon ja elintarviketeollisuuteen sekä toimivaan logistiikkaan ja kauppaan sekä niiden ammattitaitoiseen henkilöstöön. Peruselintarvikkeissa raaka-aineiden kotimaisuusaste on yli 70 %. Korkeimmillaan kotimaisuusaste on kananmunissa, maidossa, siipikarjan- ja naudanlihassa sekä leipäviljassa. Vaikka ruokaturva ja vastuullisuus ovat Suomessa maailman kärkiluokkaa, ne vaativat jatkuvaa huolenpitoa ja kehittämistä. Hajautetusti toimivuus ja

⁸ Elinkeinoelämän keskusliitto. Suhdannebarometri Huhtikuu 2020. Osoitteessa: <https://ek.fi/wp-content/uploads/SB-huhtikuu-2020.pdf>. Viitattu 1.6.2020

⁹ Päivittäistavarakauppa ry. Päivittäistavarakauppa alkoi tilastoida tuoteryhmittäistä myyntiä. Osoitteessa: <https://www.pty.fi/ajankoh-taista/tiedotteet/uutinen/article/paivittaeistavarakauppa-alkoi-tilastoida-tuoteryhmittaeistae-myyntiae/>. Viitattu 1.6.2020

¹⁰Päivittäistavarakauppa ry. Päivittäistavarakauppa alkoi tilastoida tuoteryhmittäistä myyntiä. Osoitteessa: <https://www.pty.fi/ajankoh-taista/tiedotteet/uutinen/article/paivittaeistavarakauppa-alkoi-tilastoida-tuoteryhmittaeistae-myyntiae/>. Viitattu 1.6.2020

monimuotoisuus varmistavat ruokajärjestelmän sopeutuskykyisyyttä. Tulevaisuudessa elintarvikealan on vastattava muun muassa ilmastonmuutoksen tuomiin haasteisiin. Ruokasektorille suuntaa lähivuosina antavat EU:n toukokuussa julkaisemat Pelloilta pöytään¹¹ ja Biodiversiteetti¹² strategiat.

Lisätiedot:

Elintarvikealan toimialapäällikkö **Leena Hyrylä**, Kaakkois-Suomen ELY-keskus, p. 0295 029 047, leena.hyryla@ely-keskus.fi

Kehittämispäällikkö **Katri Lehtonen**, työ- ja elinkeinoministeriö, p. 0295 064 926, katri.lehtonen@tem.fi

Eriyasisiantuntija **Petri Koskela**, maa- ja metsätalousministeriö, p. 0295 162 382 / Gsm. +358 40832 9877, petri.koskela@mmm.fi

¹¹ Euroopan komissio. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Osoitteessa: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_fi. Viitattu 1.6.2020

¹² Euroopan Komissio. Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives. Osoitteessa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>. Viitattu 1.6.2020